

Fag

Geografi og samfundsfag

Varighed

Ca. 3 lektioner

Klassetrin

7-10 kl.

Hvem laver din chokoladebar?

Kan du være sikker på, at du ikke indirekte støtter børnearbejde og børneslaveri ved at spise chokolade? Ofte vil svaret være nej. Den gode nyhed er, at det kan vi lave om på – hvis vi vil.

Når du er færdig med forløbet:

- har du set en dokumentarfilm om børnearbejde og børneslaveri i kakaoproduktionen i Vestafrika samt chokoladeindustriens involvering heri
- kender du baggrunden for, hvorfor børnearbejde på kakaofarmene er så udbredt
- har du spillet et dilemmaspil om, hvordan man kan stoppe børnearbejde på kakaofarmene.

Udenrigsministeriets
Oplysnings- og
Engagementspulje

KONCENTRAT

Fag

Geografi og samfundsfag

Varighed

Ca. 3 lektioner

Klassetrin

7-10 kl.

Til læreren

Undervisningsmaterialet 'Hvem laver din chokoladebar?' består af et sæt aktiviteter, der knytter sig til visningen af dokumentarfilmen 'Chokoladekrigen' fra 2022. Filmen handler om en advokats forsøg på at få chokoladeindustrien til at påtage sig et juridisk ansvar for seks tidligere kakaobørneslaver i Elfenbenskysten, Vestafrika. Filmen er på engelsk med danske undertekster.

Forløbets opbygning

Forløbet starter med to aktiviteter, der skal aktivere elevernes forforståelse om børnearbejde og chokoladeproduktion. Som evt. forberedelse til første aktivitet kan du bede eleverne om at tage deres yndlingschokolade med i skole, så emnet kommer tæt på elevens egen hverdag. Efter filmvisningen skal eleverne spille et dilemmaspil, der opstiller forskellige scenarier for, hvordan man kommer børnearbejdet til livs, og som tilbyder en bedre aktørforståelse af de involverede: fra den fattige børnefamilie i Mali og den pressede kakaobonde i Ghana over den multinationale chokoladeindustri til den enkelte forbruger i Danmark. Alle aktiviteter laves i grupper.

Følg dette link for at se Chokoladekrigen:

https://www.dr.dk/drtv/program/chokoladekrigen_350315

Materialet omhandler temaer inden for tre Verdensmål:

- 1 Afskaf fattigdom
- 8 Anstændige jobs og økonomisk vækst
- 12 Ansvarligt forbrug og produktion

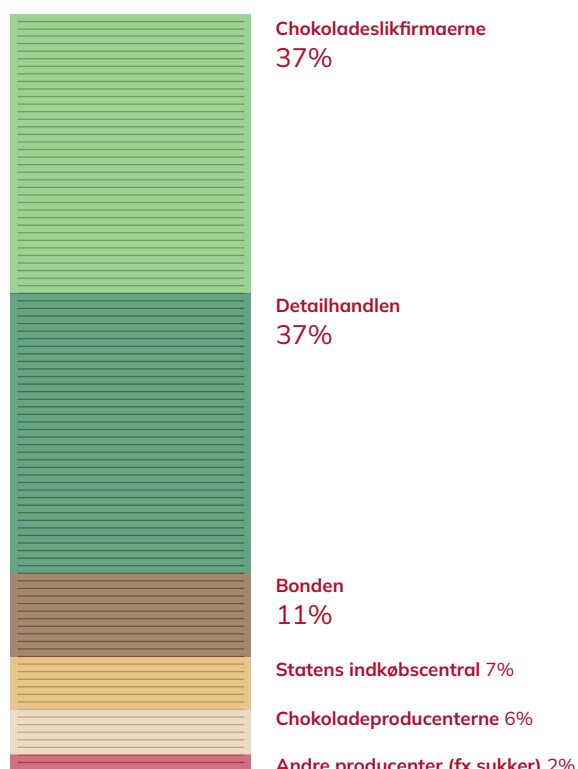
Varighed: 3 lektioner

Dokumentaren varer 58 minutter. Det anbefales at bruge en dobbeltlektion på de indledende opgaver samt til visningen af filmen og en enkelt lektion til dilemmaspillet.

Dokumentaren er instrueret af Miki Mistrati og produceret af made in copenhagen. Undervisningsmaterialet er produceret af Koncentrat og made in copenhagen. Indsatsen er støttet af OpEn – Udenrigsministeriets Oplysnings- og Engagementspulje.

Værdifordelingen af mørk chokolade

(Til opgaven: Hvem tjener hvad?)

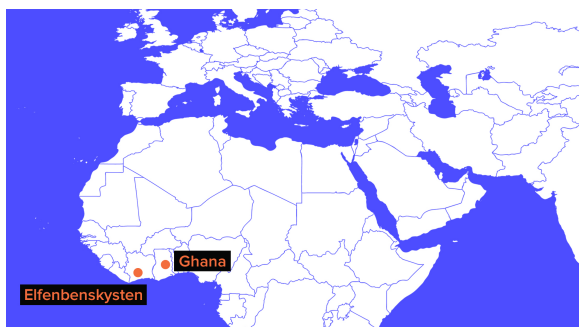
Kilde: Comparative study on the distribution of value in European chocolate chains, 2020, BASIC, FAO

Er din yndlingschokolade fri for ulovligt børnearbejde?

Kan du være sikker på, at du ikke indirekte støtter ulovligt børnearbejde ved at spise chokolade? Ofte vil svaret være nej. Størstedelen af verdens kakao – den vigtigste ingrediens i chokolade – kommer fra to lande i Vestafrika, Elfenbenskysten og Ghana.

I disse lande er ulovligt børnearbejde udbredt i kakaolandbruget. En omfattende undersøgelse fra 2020 viser, at næsten halvdelen af alle børn i kakaoområderne er nødsaget til at bytte skolebøger og uddannelse ud med skarpe macheter og slidsomt arbejde i kakaomarken.

Nogle af børnene udsættes endda for den værste form for børnearbejde: slaveri (læs mere om ulovligt børnearbejde i faktaboksen).

Fakta: Hvad er ulovligt børnearbejde?

Børn (personer under 18 år) må godt hjælpe til på eksempelvis familiens kakaofarm i deres fritid.

Men børn må ikke udføre arbejde, der fratager dem retten til skolegang, er fysisk eller psykisk uværdigt. Det er nemlig ulovligt. Børn må altså ikke fjerne ukrudt med skarpe macheter, sprøjte med giftige ukrudtsbekæmpere, slæbe tunge sække med kakaobønner eller arbejde i en sådan grad, at de ikke kan passe deres skolegang.

En stor undersøgelse fra 2020 om ulovligt børnear-

bejde i Ghana og Elfenbenskysten vurderer, at der findes 1,56 millioner børnearbejdere i de to lande, hvoraf næsten alle udfører farligt arbejde.

Den værste form for børnearbejde er slaveri

Det vurderes, at for hvert tusinde barn, der arbejder ulovligt på kakaofarme i Ghana og Elfenbenskysten, er mellem et til to af dem tvunget til arbejdet.

Kilder: ILO (FN's internationale arbejdsorganisation), NORC-rapport 2020 (University of Chicago) og Global Slavery Index

Opgave:

Undersøg din egen yndlingschokolade

Kan firmaet bag din yndlingschokolade garantere, at der ikke er brugt ulovligt børnearbejde i kakaoproduktionen? Eller forsikre dig om, at der ikke er brugt børneslaver?

Slave Free Chocolate er en organisation, der forsøger at gøre det tydeligt for forbrugerne, hvilke chokoladefirmaer der gør en særlig indsats for at sikre sig, at der ikke er brugt slavearbejde til at fremstille kakaoen i chokoladen.

- 1. Find ud af**, hvilket firma der producerer din yndlingschokolade.
- 2. Prøv at se**, om du kan finde firmaet bag din yndlingschokolade på Slave Free Chocolate's liste over firmaer med slaverifri chokolade.
- 3. Hvis firmaet bag** din yndlingschokolade ikke er på listen, så søg på firmaets hjemmeside efter deres politik om ulovligt børnearbejde. Kan du finde information, der garanterer, at kakaoen i chokoladen er lavet uden ulovligt børnearbejde eller børneslaver?
- 4. Tal i klassen** om, hvorfor I tror, det er så svært at finde ud af, hvorvidt der er brugt ulovligt børnearbejde eller børneslaveri i jeres yndlingschokolader.

Lynkursus i chokoladeøkonomi

Hvor meget tjener bonden, når du køber chokolade? Det kan vi finde ud af ved at kigge på chokoladens værdikæde.

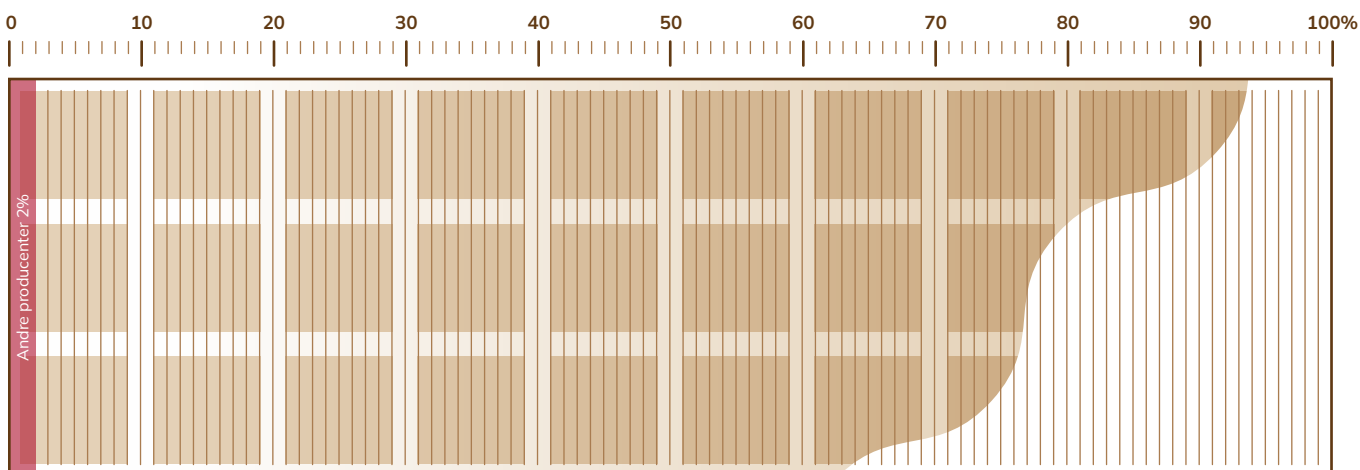
Hvad er chokoladens værdikæde?

En værdikæde beskriver alle de led i en produktion, der giver en vare en særlig værdi. Chokoladens værdikæde har, lidt forsimplet fortalt, følgende led:

- **Bonden:** Bonden dyrker kakaoen, fermenterer og tørrer bønnerne, og sælger sin høst til en indkøber, typisk en statslig indkøbscentral.
- **Statens indkøbscentral:** Indkøbscentralen indsamler al kakaoen, opmagasinerer den, beskatter den og sælger den videre til internationale chokoladeproducenter.
- **Chokoladeproducenterne:** Størstedelen af al verdens kakao bliver købt af en håndfuld kæmpe firmaer. De opkøber de uforarbejdede bønner og laver dem til forskellige chokoladeprodukter, såsom kakaopulver og kakaosmør, som de sælger videre til slikfirmaerne.
- **Slikfirmaerne:** En håndfuld kæmpe slikproducenter står bag størstedelen af verdens chokoladeslik. Det er firmaer som Mars, Nestlé og Ferrero. De omdanner chokoladen til slik, pakker det ind og sælger det til supermarkederne.
- **Detailhandlen:** Supermarkeder, kiosker osv. sælger chokoladeslikket til forbrugerne.
- **Andre producenter (2%):** Fx. sukker.

Opgave: Hvem tjener hvad?

Inddel chokoladebaren efter, hvor meget, du tror, hvert led tjener på salget fra én chokoladebar.

Opsamling i klassen

- Sammenlign jeres chokolade-værdikæder med resten af klassen.
- Jeres lærer har adgang til den korrekte værdikæde. Hvor tæt var I på at gætte rigtigt?
- Tal om, hvorfor I tror, at kakaobonden tjener så relativt lidt i værdikæden.
- Se denne explainervideo om chokoladens værdikæde i fællesskab.

Se dokumentaren 'Chokoladekrigen'

Terry Collingsworth, en menneskerettighedsadvokat fra USA, har kæmpet i 15 år for at føre sager mod fødevareindustrien om ulovligt børnearbejde, børneslaveri og trafficking i Elfenbenskystens kakaoplantager. Nu skal sagen for USA's højesteret.

Mens du ser filmen, så skriv ned, hvad du finder ud af om børnearbejde og børneslaveri i kakaoproduktionen. Og du kan læse mere om filmen og finde ekstramateriale her.

Hvad ville du gøre, hvis... Dilemmaspil om indsatsen for at stoppe børnearbejde

Fattigdom er den primære årsag til børnearbejde, og derfor har indsatserne handlet om at bekæmpe fattigdom. Men indsatsen fra chokoladeindustrien og de lokale regeringer har sjældent stået mål med problemets omfang. Omfanget af farligt ulovligt børnearbejde er ikke mindsket, viser en rapport (2020) fra University of Chicago. Man vurderer, at der er 1,56 millioner børnearbejdere i kakaobranche i Elfenbenskysten og Ghana i dag. Omfanget er dog heller ikke vokset, og det skyldes blandt andet det fokus, der er i øjeblikket på at forbedre vilkårene, understreger rapporten.

Men hvem kan egentlig være med til at standse ulovligt børnearbejde?

Det skal I nu tale om – ud fra fire dilemmaer, hvor I indtager rollen som:
1) fattig familie, 2) kakaobonde, 3) slikproducent og 4) forbruger.

En fattig familie

En fattig familie sultner. Skal de sælge deres sønner til kakaoindustrien?

Forestil dig, at du er forælder til fem børn i alderen 2 til 14 år i en lille landsby i Mali, Vestafrika. Du og din ægtefælle bor i et hus med ét rum uden elektricitet eller adgang til vand, og I har også en bedstemor og en bedstefar boende.

I har aldrig gået i skole, og familiens overlevelse afhænger af, hvordan høsten af majs, hvede og peanuts er fra jeres lille landsted.

I år er høsten slået fejl på grund af usædvanlig lang tørke, og I har kun halvdelen af den mad, I skal bruge for at kunne overleve året ud.

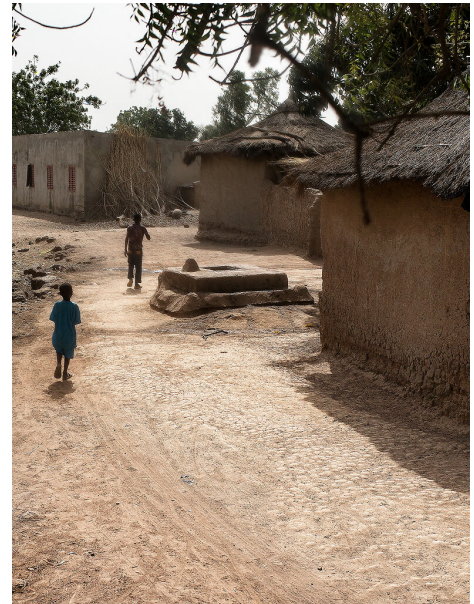

Foto: Niels Ahlmann Olesen/Ritzau
Scanpix
En landsby i Mali.

Familiens dilemma: Skal de sælge deres sønner til kakaoindustrien?

I overvejer jeres muligheder for at overleve. Jeres nabo – en voksen mand – tilbyder at gifte sig med familiens 14-årige datter, og det ville give jer én mund mindre at mætte. Men I afslår i betragtning af jeres datters unge alder.

I stedet tager I med jeres 11- og 13-årige sønner til den nærmeste by, hvor I møder en mand, der tilbyder jer 50 dollars per barn for et job på en kakaofarm i nabolandet Elfenbenskysten. Manden påstår, at børnene får gratis kost og logi samt en beskedent løn for arbejdet på farmen. Familien står nu over for valget mellem at tage pengene og miste sønnerne til en uvis fremtid eller at tage sønnerne hjem med risiko for, at sulten bringer flere familiemedlemmer i livsfare.

Opgave: Hvad vil du gøre?

- Tal i gruppen om, hvad I tænker om familiens handlemuligheder?
- Hvordan er de stillet?
- Tal om, hvad I hver især ville gøre, hvis I var i forældrenes situation.
- I må også vælge en helt tredje handlemulighed for forældrene, hvis I kan komme på en.

Kakaobonden

Kakaobondens økonomiske kvaler. Er billigt børnearbejde løsningen?

42-årige Nana Nyanteng Ahenkan har mærket på egen krop, hvad det vil sige at være børnearbejder. Han voksede op på familiens kakaofarm i Ghana, hvor hans far tvang ham til at slæbe tunge sække og høste bønnerne med skarpe macheter.

Mange år senere arver Nana Nyanteng Ahenkan farmen, og han sværger at ville drive den uden børnearbejde. Han er blevet et forbillede for områdets andre kakaobønder ved at producere kakao uden brug af børnearbejde. I stedet har han introduceret et arbejdsfællesskab, hvor kakaobønderne i nabolaget hjælper hinanden, så arbejdet bliver effektivt.

Men Nanas historie er ikke typisk, og den lave pris på kakao gør, at mange bønder i Ghana føler sig nødsaget til at bruge billig børnearbejdsstyrke for at få økonomien til at løbe rundt.

Kakaobondens dilemma: Skal børnene sendes i marken?

En typisk kakaobonde tjener få tusinde kroner om året på sin kakao og har ikke råd til at have ansatte, selvom han har brug for hjælp. Bonden står nu i et dilemma:

- Skal han tage sine to sønner ud af skolen for, at de kan hjælpe til på farmen? Børnene mister skolegang og risikerer at komme til skade, men hele høsten kommer til gengæld i hus.
- Eller skal han optage et lån i banken, der giver ham råd til at investere i dyr og andre afgrøder til sin farm, så han på sigt ikke er så afhængig af kakaosalget? Kan han ikke betale af på sine lån til tiden, risikerer han til gengæld at miste sin farm til långiveren.

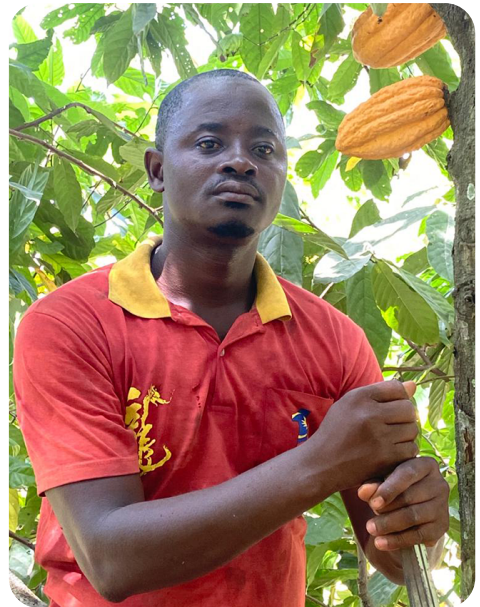

Foto: Privatfoto

Den ghanesiske kakaobonde Nana Nyanteng Ahenkan har selv været børnearbejder. Som voksen har han viet sit liv til at stoppe udnyttelsen af børn på kakaofarmene, som stadig er ekstremt udbredt.

Opgave: Hvad vil du gøre?

- Tal i gruppen om, hvad I tænker om bondens handlemuligheder i forhold til at kunne standse brugen af børnearbejde?
- Tal om, hvad I hver især ville gøre, hvis I var i kakaobondens situation. Hvad kunne konsekvenserne være ved de forskellige valg?

Slikfirmaet

Slikfirmaets moralske ansvar. Hvordan hjælper de bedst?

Forestil dig, at du er ansvarlig for indkøb af kakaopulver og kakaosmør hos et af verdens største slikfirmaer med et årligt milliardoverskud. Kakaoen i chokoladen stammer fra Ghana og Elfenbenskysten, men I ved ikke, hvor stor en andel af kakaoen, der er lavet med børnearbejde.

Det har I sat jer for at vide, og I har samtidig sat jer det mål, at det skal være slut med børnearbejde i kakaobranchen inden for ti år. Men I er ikke enige om, hvordan I skal gribe det an. Bestyrelsen i din virksomhed vil have, at du kommer med en anbefaling.

Foto: Unsplash

Kakao er den vigtigste ingrediens i chokolade.

Slikfirmaets dilemma: Hvordan hjælper de bedst?

Som en af de største spillere på chokolademarkedet har I indflydelse på, hvad kakaobønderne kan sælge deres kakao for. Du overvejer derfor, om I skal tredoble prisen til kakaobønderne. Det vil gavne kakaobønderne med det samme, men også gøre jeres chokoladeslik lidt dyrere.

I ved også, at kakaobonden ofte vil kunne få mere ud af sin kakaoproduktion, end det typisk er tilfældet i dag. Derfor kan I også hjælpe med uddannelse, nye afgrøder samt pengebonus til bønderne, der sender deres børn i skole. Ulempen er, at I kan hjælpe langt færre kakaobønder med denne løsning, da det er sværere at rulle ud i praksis og tager længere tid.

Opgave: Hvad vil du anbefale?

- Tal i gruppen om, hvor godt stillet I synes, at chokoladefirmaet er for at kunne standse børnearbejdet i kakaobranchen.
- Tal om, hvad I hver især ville anbefale bestyrelsen i chokoladefirmaet at gøre. Begrund jeres anbefaling.
- Tal om, hvad konsekvenserne for kakaobønderne og chokoladefirmaet kunne være ved de forskellige anbefalinger.

Den oplyste forbruger. Skal vi boykotte chokolade?

På verdensplan spiser hver person i gennemsnit årligt cirka 900 gram chokolade, i Danmark næsten seks kilo. Med få undtagelser er det stort set umuligt at vide, om kakaoen i din yndlingschokolade er lavet med eller uden børnearbejde.

Selv ikke Fairtrade-chokolade giver nogen garanti for, at der ikke er brugt ulovligt børnearbejde i kakaoproduktionen.

EU arbejder på, at det skal være ulovligt at sælge produkter i EU, der er blevet til med tvangsarbejde, herunder børneslaver. Men der er ikke nogen lovgivning i dag, der forhindrer slikfirmaer i at sælge chokolade, hvor kakaoen muligvis er lavet med ulovligt børnearbejde.

Foto: Flynn Edwards/Unsplash
Hvordan skal forbrugerne forholde sig til, at kakaoen i chokolade bliver lavet med ulovligt børnearbejde?

Forbrugerens dilemma: Bør vi boykotte chokolade?

Du elsker chokolade, men du hader tanken om, at den vigtigste ingrediens – kakaoen – i mange tilfælde kommer fra kakaofarme med børnearbejdere.

Derfor vil du gerne gøre noget. Men hvad? Bør du researche og kun købe chokolade, der med garanti er fri for ulovligt børnearbejde? Skal du lægge pres på slikfirmaerne og supermarkeder ved at starte en boykot-bevægelse? Eller noget helt tredje?

Opgave: Hvad vil du gøre?

- Tal i gruppen om, hvordan I har det med, at jeres yndlingschokolade muligvis er lavet med ulovligt børnearbejde.
- Tal om, hvordan I som forbrugere kan gøre den største forskel for at få stoppet brugen af ulovligt børnearbejde i kakaoindustrien.
- Tal om, hvad I mener er forbrugerens ansvar for at stoppe brugen af ulovligt børnearbejde i kakaoindustrien. Har I overhovedet et ansvar?